

УДК 821.161.2

АНДРІЙ ГУРДУЗ

м. Миколаїв

gur dai@ukr.net

ВЕКТОРИ ФЕНТЕЗІЙНОГО ОСМИСЛЕННЯ ДАВНИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Уперше комплексно розглянуті принципи організації художнього простору в повісті В. Арєнева «Бісова душа, або Заклятий скарб», а також характер видозміни легендарно-міфологічного матеріалу в поемі В. Шуліко «Атлантида». Визначена специфіка інтерпретації В. Арєневим ряду структур фольклорно-міфологічного матеріалу. Виявлено тип репрезентації заголовного образу поеми В. Шуліко в плані традиції й новаторства.

Ключові слова: фентезі, вектор, інтерпретація, фольклор, легендарно-міфологічна структура, трансформація, міфотворчість.

Тенденція розвитку української літератури початку XXI ст. засвідчує недвозначний – й закономірний в зарубіжному мистецькому досвіді – вибір на користь відродження осучасненої згідно з запитами доби національної традиції в синтезі з успішними художніми моделями, зокрема масової, культури світового – як максимум і європейського та північноамериканського – як мінімум масштабу. Відповідно нинішня популярність переосмислених давньоукраїнських, язичницьких образів та пов'язаних із ними художніх конфігурацій логічна й очікувана (хоча цей корпус інтерпретацій продукується не без учнівства в зарубіжних метрів [7, 11]); як оптимальний і бажаний сценарій таких тенденцій у національному письменстві озвучувався на межі ХХ–ХХІ ст. літературознавцями і митцями (особливо цінні такі міркування тих, в особі кого поєднані художня й наукова іпостасі: Володимира Арєнева, В. і Д. Капранових, Н. Зборовської та ін.). На відміну від класики української фантастики, певні масиви якої потрапляють в об'єктив ґрунтовних досліджень (скажімо, О. Стужук [7]), динамічно поповнюваний масив фентезі вивчений аспектно. Від поодиноких праць про творчість окремих митців і полемік, рецензій чи описових інтернет-оглядів актуальних тенденцій галузі ще не зроблений перехід до системних студій про стан і характер розвитку вітчизняної фантастики і фентезі кінця ХХ – перших десятиліть XXI століття в цілому, про місце і роль

цієї літератури в відповідному зарубіжному масиві.

У спектрі варіацій на тему специфікою підходу і вибору матеріалу змалювання, автономністю в моделюванні авторської міфопоетичної реальності, стильовою тональністю й типологічною подібністю вирізняються твори Володимира Арєнева (псевдонім Володимира Пузія) і Вікторії Шуліко, що, попри художню вартісність, їх творчість аспектно потрапляє в дослідницький об'єктив (О. Славникової, В. Кривоніс, А. Гурдуза та ін.) і досі ґрунтовно не висвітлювалася. Осмислення принципів побудови художнього світу цих авторів – небагатьох із когорти вітчизняних митців, хто успішно створює оригінальний художній світ на фольклорно-міфологічній основі – актуальне й важливе в подвійній перспективі: а) літературний процес в Україні перших десятиліть XXI ст. засвідчив, крім ультрапопулярності інтерпретацій язичницьких елементів у фентезійній сфері, потребу критичної фільтрації хвилі художнього матеріалу з паралельною актуалізацією питань тотального наслідування західних літературних зразків, вибудови квазіхудожніх аплікацій як специфічного маскування в руслі постмодерністських тенденцій, коли особливого значення набуває об'єктивна оцінка художнього твору; б) митці молодшого покоління, які й самі стають прикладами для учнівства (наприклад, Дара Корній), виявляють інтерес до інтерпретацій давньоукраїнського легендарно-міфологічного

матеріалу попередників, тобто для досягнення відповідних внутрішньонаціональних генетичних зв'язків, аспектів новаторства в розвитку сучасного письменства важливий комплексний аналіз творів митців умовно першої генерації, чия презентована в форматі популярної світової практики XXI ст. міфотворчість закорінена в національний ґрунт [3, 32].

Об'єктивно вирізняються в творчому доробку Володимира Аренева і Вікторії Шуліко позначені яскравою авторською індивідуальністю й ключові для становлення митців відповідно фентезійні повість «Бісова душа, або Заклятий скарб» (2003 р.) і поема «Атлантида» (2009 р.). У пропонованій статті ці твори спільно аналізовані вперше, причому з огляду на своєрідність хронотопу повісті й поеми увага зосереджена на висвітленні природи організації міфопоетичного простору. Оскільки на перший план у «Бісовій душі...» виходить образ Нави, а в «Атлантиді» – заголовний, то метою нашої розвідки є визначення характеру репрезентації цих образів у сенсі традиції і новаторства, а також специфіки різнорівневого міфопоетичного моделювання в інтерпретації слов'янської (В. Аренев) й універсальної (В. Шуліко) картин світу в творах цих митців. Висвітленню означеної проблеми сприятимуть а) з'ясування співвідношення понять Яви, Нави і Вирію в корпусі слов'янської міфології та художньому тексті В. Аренева, а також типу інтерпретації образу Атлантиди у творі В. Шуліко; б) загальна характеристика ключових художніх вирішень авторів у видозміні ними відповідних символічно фіксованих образів в аспекті традиції й новаторства, синтезу язичницької й християнської культур.

У «Бісовій душі...» В. Аренев звертається до структури Нави, оригінально її інтерпретуючи. Специфіка світоустрою розкривається впродовж подорожі головного героя, козака-характерника Андрія Ярчука, який має виконати місію – «віднести, закласти й закопати» скарб і на своєму шляху протистоїть потойбічній силі, що полює за його «вантажем» – таємничою скринєю. У згадках Ярчука про пояснення світів його наставником будова світу постає цілісно: після смерті люди з Яви потрапляють на Господній шлях серед Рівни-

ни передсмертя. Якщо людина йде шляхом без страху й не спотворена злом, то смерть виходить із неї, душа ж іде за виднокрай. Однак деякі прив'язані до Яви, і такі душі можуть застрягти в Наві – «місці, де знаходиться Рівнина передсмертя. Бо Нав – це і світ померлих наших предків» [1, 44]. Смерть у такій людині ніби руйнується й не виходить повністю, чому і формуються інші створіння – водяники, мавки, чугайстри. Ява і Вирій тісно переплелися, і «Нав у них замість тонкої перемишки» [1, 45]. Наведена картина світоустрою дещо відмінна від концепту давніх слов'ян, в яких автор запозичує поняття Яви і Нави. У слов'ян Нава розумілася як сила, що керує темним царством, в якості простору ж із поняттям Нави співвідносили одне з трьох царств (надземне) [4, 8]. Вирій існував земний і небесний, а Вир уявлявся місцем, що пов'язує Яву і Наву [2, 67]. Тобто коли в давніх уявленнях Ява і Нава – суміжні світи, що перемишкою (місцем входження) мають Вир, то в повісті В. Аренева Ява, світ живих, пов'язана з Вирієм, де перебувають загублені душі, а поєднує їх перетинка – Нава з Рівниною передсмертя і Господнім шляхом. Оскільки в такій моделі світу простір Нави обмежений, зрозуміло, чому герой більшу частину часу подорожує у Вирії. Проте при ближчому розгляді Вирії у творі, по суті, виявляється власне давньослов'янською Навою, адже саме її «параметрам» відповідають істоти, які її заселяють, опис місцевості і сутність сили, що в ній панує. Ярчук потрапляє до Вирію через райдугу, її потенційну семантичну амбівалентність [2, 59] дозволяє реалізувати авторське вирішення: герой використовує темну райдугу, яка з'являється вночі і поєднує світи людей і духів. Місцезнаходження так званого Вирію, отже, – під землею [1, 42], причому, як зазначалося, Вирій суміжний з Явою, але ніби під нею. Вхід і шлях героїв у Вирії нагадує будову Нави, хоча й зміщено. Цікаво, що Ярчук зустрічається зі створінням, здатним існувати лише в Наві, – двоєдушцем (також іменованій у творі вовкулакою, перевертнем) Степаном Коржем, який загинув. У повісті три наведені назви синонімічні, тимчасом як у фольклорній свідомості номіновані ними істоти розрізнені [2, 128; 2, 80].

Образи Вовкограда, розташованого поряд Проклят-озера, вода якого допомагає двоєдушцям не перетворитися остаточно на звірів, та деякі інші не мають аналогів у давніх народних уявленнях і є власне авторськими. За міфологічними уявленнями, Яву від Нави відділяє ріка (частіше – Смородина з мостом Калиновим), а поряд знаходиться дім Баби-Яги. У повісті В. Аренева до структури Нави входять як елементи і ріка, і дім на курячих ніжках, проте зі зміною розташування та функцій. Образ Баби-Яги у творі відмінний від фольклорного прототипу [1, 167], прикметне введення коментарю персонажем власної зовнішності (обговорено зміну уявлень про образ із приходом на Русь християнства): «Ви виліпили мене страшною і потворною... Раніше, ще до того, як ваш багатожонець скинув у ріку кумирів, ви уявляли мене зовсім іншою» [1, 180]. Тобто на прикладі образу Баби-Яги показана трансформація класичного розуміння сил добра і зла: стереотип останнього сформували самі люди, а воно, проте, прагне злагоди і любові (подібна видозміна легендарно-міфологічної структури (образу) чи її історії в літературі II половини ХХ – початку ХХІ ст. продуктивна: згадаймо, наприклад, монолог Тагура в романі В. Сержина «Закон Єдинорога» (1997 р.) про побудову відносин гоблінів і людей у давнім і новітнім часі тощо). У цьому випадку спостерігаємо авторське розширення міфологічного світу, створення власної моделі міфологічного персонажа, звідси, відповідно, – переосмислення і «редагування» будови всього концепту Нави.

Ще одним докорінно переосмисленим елементом Нави в «Бісовій душі» є образ берегині. Тут берегині мають вигляд оголених дівчат із довгим волоссям, «приходять... з Яв'ю розпрощавшись, через Нав...» [1, 117]. По-перше, тут розрізняємо звернення до найдавніших витоків тлумачення образу берегині, за яким образ уписується в один ряд із мавками, нявками, русалками, тобто душами мерців, затриманими в світі довше відміряного і ворожими людям. По-друге, так формується нова концепція образу берегині, перехід від образу богині домашнього затишку до образу темної істоти Нави. Видозмінено у

творі й образ смерті. У повісті це те, що присутнє в людині, з чим та народжується і, помираючи, прощається, отримуючи безсмертя душі. Помітний, отже, філософський підхід до розуміння смерті та заперечення традиційних міфологічних уявлень про неї.

Однією з особливостей трансформації уявлень про Наву в творі В. Аренева є привнесені в розуміння сутності і структури світу елементи християнства. Через це виникають відмінності в побудові й тлумаченні компонентів модельованого письменником світу й легендарно-історичного прототипу останнього. Поєднання у творі Нави з Господнім шляхом є яскравим прикладом пізнішого впливу християнства, відображеним в українському фольклорі. Саме це і змінює модель уявлюваного слов'янами світу, смислове навантаження давньої Нави, перебудову її структури: замість Нави, Яви як світів та Вирію небесного й земного як раю для богів і людей бачимо, що поняття Яви залишається незмінним; образ Нави в повісті, як уже проілюстровано, за змістом об'єднує давню Наву і земний Вирій, – так видозмінюються структура і значення відповідних слов'янських стереотипів. Вирій же небесний у творі не презентовано. Суттєвий для розуміння структури Нави в повісті образ пекла. У давньо-слов'янській міфології пекло – один із трьох елементів Нави, протиставлюваний Вирію небесному. У християнстві пекло не є елементом Нави в силу відсутності тут образу останньої. У повісті ж В. Аренева ці два концепти поєднані [1, 206–207]. Також зауважимо поєднання елементів язичницької й християнської традицій в образі самого Ярчука [2, 617]: він символічний і має дві іпостасі: характерника і людини, схожої на образ біблійного пророка чи святого: йде невідомо куди, не знаючи мети своєї подорожі (часом запитує: «Задля чого, Господи?!») [1, 207]) і сутності своєї ноші, зв'язаний обітницею (не заглядати в скриньку).

Характерним для повісті є синтез в описах Нави ознак слов'янської міфології й міфології інших народів. Особливий інтерес «Бісова душа...» викликає в силу специфічної видозміни в ній легендарно-міфологічних структур, зокрема, шляхом «дифузії» – поєднання в автор-

ській інтерпретації відомого образу рис ряду традиційних образів. Про актуальність же в сучасному літературознавстві укрупненого дослідження легендарно-міфологічних елементів у їх взаємозв'язках і сполученнях не раз говорилося.

У такий спосіб, специфіка трансформації образу Нави в повісті В. Аренева полягає в наступному: а) змінені межі і будова цієї структури; б) Вирій із раю за сутністю перетворюється в частину Нави; в) переосмислені елементи Нави, зокрема, образи її мешканців; г) наявний синтез в означеній образній варіації рис язичництва і християнства, а також поєднання традицій слов'янської (пріоритетної) та ряду інших міфологій. У силу ряду факторів «Бісова душа...» сприймається дещо наївно в контексті сучасного фентезі, окремі моменти сюжетної структури повісті схематичні. Водночас твір презентує власне національне фентезі, активне осягнення якого розпочато в Україні не так давно.

В. Шуліко у трактуванні образу Атлантиди відштовхується від звичайного для інтерпретації цієї структури технологічного підходу (зіставмо з «Кодом Атлантиди» С. Павлоу 2001 р., «Атлантидою» Д. Гиббінса 2005 р. і под.) і наукові досягнення атлантів підкреслює описово («Вони володіли таємницями Простору / І керували життям на планеті» [8, 9; 8, 162]), що зумовлено концепцією авторки. Атлантида у творі, в першу чергу, – держава духовності, керована сином Бога, протиставлена техногенному як такому, що нищить дух і ставить людину в залежність від її винаходів. Артикулює це представник знищеної планети Грон, населення якої обрало хибний шлях розвитку [8, 175]. У міфологічній традиції лексема «грон» асоціюється з постаттю Діоніса, аналогічне якому давньоукраїнське божество Бус, очевидно, пов'язане зі світом мертвих [2, 44]. У такий спосіб, образ таємничого континенту в поемі постає в результаті поєднання легенди про Атлантиду, біблійної міфології й переосмислених гіпотез щодо інопланетного впливу на еволюцію цивілізації. Зауважимо наявність у фантастиці і фентезі межі ХХ–ХХІ століть досвіду моделювання минулого через пояснення прискорення розвитку людства втручанням

інопланетних культур. Своєрідне злиття міфів Атлантиди і Біблії в художній літературі також відоме, однак у поемі В. Шуліко ця комбінація ускладнена: атланти виступають міжзор'яними посланцями людству – носіями віри і добра. За авторкою, зло приходить на Землю ззовні: атлантам протистоять асимільовані серед них вихідці зі знищеного Грону [8, 15]. Через показ опозиції світлих атлантів і властолюбних гронівців В. Шуліко досягає уособлення сил добра і зла, причому появу зла тлумачить як помилку цивілізації. Людство ж, яке атланти покликані просвіщати, перебуває в цей час у зародковому стані і гріха ще не знає. Не випадкове в поемі наголошення, що кінець Атлантиди викликаний падінням духовності частини її населення і що подібне може очікувати покоління ХХІ століття: це положення співвідноситься з віруваннями, зокрема, українців про морально-етичні причини кінця світу [2, 227].

В образах показаних дванадцяти керівників Атлантиди впізнаємо апостолів Христа; сам Правитель континенту змальований не інакше, як Ісус, а його спокутування гріхів атлантів – як жертва Ісуса. Риси Іуди і Сатани вміщує образ зрадника Моруна («Так, я є зло...» [8, 158]), причому в ряді епізодів він (або ж його прибічники) виступає переважно в одній із цих іпостасей. Наприклад, у сцені спокушання Віоли [8, 85]. Застосування прийому коалесценції міфів, дифузії їх структур дозволяє В. Шуліко запропонувати читачу не тільки нову інтерпретацію міфу про Атлантиду (її походження, місії й катастрофи; в поемі континент гине, не витримавши сили Божого слова, яке очистило його від гріха: «...Земля атлантів, гинучи, співала» [8, 188]), але й перегляд ряду культурних стереотипів. Потужний ефект психологічного впливу видозмінених у результаті дифузії традиційних образів базований на поєднанні в них властивостей і смислів окремих структур, які взяли участь у взаємопроникненні [аналогічно див.: 5, 63–64]. Оскільки ж художня валентність образу Атлантиди досить значна, стає можливою вказана в поемі мотивно-образна модифікація. Змальовуючи Атлантиду як християнський рай на землі, поетеса входить у певні протиріччя: наприклад, християнство показує як

інопланетний дарунок і наводить міркування атлантів-християн про реінкарнацію. Виходячи з тексту поеми, язичництво й світові релігії зароджуються в один час – добу Атлантиди [8, 11]. Для творчості В. Шуліко сміливий перегляд стереотипу, навіть християнського постулату, характерний (пригадаймо книгу «Сходження»), водночас відоме й її шанобливо-обережне ставлення до інтерпретацій постаті Ісуса і до нього самого як до об'єкта віри. І хоча поема «Атлантида», подібно до «Бісової душі...» В. Арєнєва, носить дидактичний характер, а її ключовий герой-оповідач закликає жити за законами любові і моралі (такі настанови пронизують творчість В. Шуліко), висвітлення легендарно-міфологічної структури в тісному зв'язку і через переосмислення канонів чинної релігії – відповідальний крок авторки. Іntenції моделювання історії в сучасній літературі входять у практику, і елемент відносної новизни тут полягає часто у ступені переосмислення історичних реалій. Наприклад, відмінні від офіційних трактування призначення пам'ятників давніх шумерської, єгипетської цивілізацій у «Коді Атлантиди»

С. Павлоу (2001 р.) тощо. Схожі й відмінні водночас, за творами В. Шуліко і С. Павлоу, причини побудови атлантами таємничих нині пам'яток архітектури народів Єгипту, майя й под..

При всій своєрідності аналізована українська поема ідейно перегукується з романами-попередженнями зарубіжних фантастів ХХ – початку ХХІ століть: «Звільненим Франкенштейном» Б. Олдисса, «Кодом Атлантиди» С. Павлоу й ін. Особливий статус у цьому ряду «Атлантида» В. Шуліко набуває через проникненість патетикою і виражене моралізаторство. Відчутна в творі й певна стилізація під українські народні думи. Водночас у силу порушуваних проблем сьогодення, зокрема, українського соціуму, твір є сучасним в усіх відношеннях.

Запропонований матеріал може бути включений до масштабних студій із вивчення перспектив розвитку українського (як національно орієнтованого, україноцентричного) фентезі, зокрема становлення творчої манери окремих митців та питань формування нової хвилі авторів фантастики і фентезі.

Список використаних джерел

1. Арєнєв В. Бісова душа : повість й оповідання. Київ : Джерела М., 2003. 288 с.
2. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с. ; іл.
3. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури : моногр. Київ : Академвидав, 2006. 502 с.
4. Песни птицы Гамаюн : (русские веды). URL: http://bookz.ru/authors/avtor-neizvesten/russ/page-4_8-russ.html (дата звернення: 03.02.2018 р.).
5. Гурдуз А.І. Постійність рухливого: ізоморфізм ключових традиційних образів і мотивів у літературі. *Зарубіжна література в школах України*. 2009. № 12. С. 63–64.
6. Кузьменко Д.Ф. Слов'янські відлуння у творчості Дж. Р. Р. Толкіна. *Літературознавчі студії* ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Вид. дім Д. Бураго. 2009. Вип. 24. С. 217–221.
7. Стужук О.І. Художня фантастика як метажанр: (на матеріалі української літератури ХІХ–ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури». Київ, 2006. 14 арк.
8. Шуліко В. Атлантида : поема. Ужгород : Лира, 2009. 200 с.

Reference

1. Arenev V. Bisova dusha: povist y opovidannya. Kyiv: Dzherela M., 2003. 288 s.
2. Voytovich V. Ukrainska mifolohiya. Kyiv: Lybid, 2002. 664 s. ; il.
3. Zborovska N. Kod ukrainskoi literatury. Proyeckt psykhoistorii novitnoi ukrainskoi literatury: monogr. Kyiv: Akademyv-dav, 2006. 502 s.
4. Pesni ptitsy Gamayun: (russkiye vedy). URL: http://bookz.ru/authors/avtor-neizvesten/russ/page-4_8-russ.html (data zvernennya: 03.02.2018 r.).
5. Gurdaz A.I. Postiynist rukhlyvogo: izomorfizm klyuchovykh tradytsiynykh obraziv i motyviv u literaturi. Zarubizhna literatura v shkolakh Ukrainy. 2009. № 12. S. 63-64.
6. Kuzmenko D.F. Slovyanski vidlunnya u tvorchosti Dzh. R. R. Tolkina. Literaturoznachchi studii; Kyiv. nats. un-t im. T.Shevchenka. Kyiv: Vyd. dim D. Burago. 2009. Vyp. 24. S. 217-221.
7. Stuzhuk O.I. Khudozhnya fantastyka yak metazhanr: (na materiali ukrainskoi literatury XIX-XX st.): Avto-ref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk: spets. 10.01.06 «Teoriya literatury»; Kyiv. nats. un-t im. T.Shevchenka. Kyiv, 2006. 14 ark. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2006/06soiuls.zip> (data zvernennya: 09.03.2018 r.).
8. Shuliko V. Atlantida: poema. Uzhgorod: Lira, 2009. 200 s.
9. Shuliko V. Voskhozhdeniye. Uzhgorod: Lira, 2009. 167 s.

ANDRIY GURDUZ
Mykolaiv

VECTORS OF FANTASY INTERPRETATION OF THE ANTIQUITY IN UKRAINIAN LITERATURE OF THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

For the first time principles of artistic world organization in V. Arenev's story «The Devilish Soul, or the Oath Treasure» are considered complex in the article. And also the character of legendary-mythological material modification in V. Shuliko's poem «Atlantis» is analyzed for the first time. The specific of V. Arenev's interpretation of the row of folk-lore-mythological material structures is defined. The confluence the Paganism and Christianity aspects in his fentezi-world is shown. The representation type of the header image in V. Shuliko's poem in tradition and innovation sense is defined; the Atlantis image and the other traditional images and motives interaction in this poem is lighted.

Key words: fantasy, vector, interpretation, folklore, legendary-mythological structure, transformation, mythocreation.

АНДРЕЙ ГУРДУЗ
г. Николаев

ВЕКТОРЫ ФЭНТЕЗИЙНОГО ОСМИСЛЕНИЯ ДРЕВНОСТИ В УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ НАЧАЛА ХХІ ВЕКА

В статье впервые комплексно рассматриваются принципы организации художественного пространства в повести В. Аренева «Бесовская душа, или Заклятый клад», а также характер видоизменения легендарно-мифологического материала в поэме В. Шулико «Атлантида». Определена специфика интерпретации В. Ареневым ряда структур фольклорно-мифологического материала, показано сочетание в его фэнтезийном мире аспектов язычества и христианства. Выявлен тип репрезентации заглавного образа поэмы В. Шулико в плане традиции и новаторства, освещено взаимодействие образа Атлантиды и других традиционных образов и мотивов в поэме.

Ключевые слова: фэнтези, вектор, интерпретация, фольклор, легендарно-мифологическая структура, трансформация, мифотворчество.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2018

УДК 821.111-3
ХРИСТИНА ДРОГОМИРЕЦЬКА
м. Львів
Joann@i.ua

НАСИЛЬСТВО ЯК ПРОЯВ КРИЗИ РОЗРІЗНЕНЬ У РОМАНІ САЛМАНА РУШДІ «ЛЮТЬ»

У статті проаналізовано роман Салмана Рушді «Лють» та його центрального персонажа Малика Соланку, як ініціатора, який стирає розрізнення, і що пізніше приводить до так званої «жертвовної кризи». Продемонстровано яким чином за ним закріплюється така функція, він представлений як той компонент, який управляє перерозподілом «насильства» у романі. Насильство виступає своєрідною сумішшю, яка скріплює символіку, його характер укріплюється, наростає, і зрештою заміняє, або стає на місце «пустот», які не мають здатності символізуватися. Те, що не змогло символізуватися будучи породженим у цьому ж символічному полі, випадає з контексту, продукує діалектичне ставлення до себе, водночас перебуваючи «в межах» і «поза межами» символики і зрештою поступово витісняється цією ж системою.

Ключові слова: розрізнення, символічна система, жертвовна криза, Салман Рушді.

Рене Жирар у праці «Насильство і священне» [2] розглядає механізм, за яким здійснюється насильство: як воно функціонує у суспільстві, набуваючи непомітних обрисів, прошиває його наскрізь і поступово виходить

із тіні з наближенням кризових ситуацій, які філософ означає через концепт «жертвовна криза». Саме з наближенням таких ситуацій насильство, як стверджує Жирар, починає все інтенсивніше виявляти себе. Його ж ознаки